

Wrocław, 30 kwietnia 2021

Dr hab. Dorota Koczanowicz, prof. UW.

Instytut Kulturoznawstwa

Uniwersytet Wrocławski

Recenzja dorobku naukowego dr. Jakuba Petriego w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego

W przygotowaniu niniejszej recenzji w przewodzie habilitacyjnym dr. Jakuba Petriego opieram się na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (art. 219 ust. 1. pkt 2).

Jakub Petri ukończył studia w Instytucie Filozofii UJ, uzyskując w 2003 roku tytuł magistra. W latach 2004 – 2006 był studentem studiów doktoranckich w Instytucie Bliskiego Wschodu na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie w latach 2006-2009 został przyjęty na studia doktoranckie w Instytucie Filozofii, również na Uniwersytecie Jagiellońskim. Na podstawie rozprawy, zatytułowanej *Estetyczne aspekty japońskiej przestrzeni miejskiej*, w 2009 roku uzyskał stopień doktora w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie - filozofia. Promotorką pracy była prof. dr hab. Krystyna Wilkoszewska. Od 2009 do 2012 pracował jako

asystent w Instytucie Filozofii UJ, a następnie od 2012 roku został tam zatrudniony na stanowisku adiunkta.

W przewodzie habilitacyjnym dr Jakub Petri jako osiągnięcie, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2a Ustawy, Habilitant wskazał dzieło opublikowane w całości, monografię pt. *Somatyka Miejskich Dyscyplin Performatywnych. Skateboarding, Freerunning, Parkour* (Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2020). W recenzji koncentruję się na ocenie tej monografii, jak również innych osiągnięć naukowo-badawczych Habilitanta, „w szczególności dotyczących staży naukowych, grantów, publikacji powstałych w wyniku prowadzenia badań w więcej niż jednej jednostce naukowej”, z uwzględnieniem działalności międzynarodowej, co ma razem stanowić znaczny wkład w dyscyplinę filozofia.

Przedstawiona do oceny monografia składa się z dwóch części, podzielonych na w rozdziały. Pierwsza część obejmuje sześć rozdziałów, druga dwa. Towarzyszą im wprowadzenie i zakończenie oraz bibliografia, bibliografia internetowa, dokumentacja internetowa i indeks nazwisk. Książka analizuje współczesne sporty miejskie freerunning i parkour. Dyscypliny te jako temat dociekań studiów miejskich, są opisywane i analizowane przez socjologów i kulturoznawców, jednak książka Petriego nie jest powieleniem ich rozstrzygnięć, ale stanowi interesujące i nowatorskie uzupełnienie tych perspektyw. Dr Petri przekonuje, że, koncentrując się na estetycznym wymiarze, o opisywanych dyscyplinach, można mówić jako o działaniu performatywnym, zestawie praktyk adaptacyjnych i określonym stylu życia.

Książka dr. Jakuba Petriego jest nową, interesującą odsłoną estetyki ciała. Ma ona jednak dwóch bohaterów – aktywne, działające ciało a także miasto. Zamierzeniem Habilitanta było badanie ruchu jako źródła samowiedzy, transformacji i źródła estetycznej/performatywnej autokreacji. Na poziomie teoretycznym udanie spełnionym zamierzeniem było „skonstruowanie interdyscyplinarnej ścieżki badawczej” łączącej ustalenia nauk

humanistycznych z naukami ścisłymi, tak aby rozproszone dyskursy ciała skupić w użytecznym narzędziu metodologicznym. Jako że autor jest z wykształcenia filozofem, naturalne jest, że wiedzę z zakresu fizjologii i kinetyki traktuje jako uzupełnienie głównego budulca jego teorii, które swoje korzenie czerpie w pierwszej kolejności z somaestetyki Shustermana, teorii performansu Johna McKenziego, teorii afektu Briana Massumiego, współczesnej fenomenologii i teorii nowego materializmu (Jane Bennett, Karen Barad, Manuela DeLandy).

Dr Petri od samego początku podkreśla, że interesuje go nie abstrakcyjna relacja pomiędzy tymi elementami, ale ucieleśnione doświadczenie konkretnego ciała, które przemieszcza się w przestrzeni miasta. Habilitant szuka paradygmatów, które mają wspólne zainteresowanie: „aktywność ucieleśnionego performerera w przestrzeni miejskiej, ujęta w aspekcie jej, pozbawionej reprezentacji, materialnej bezpośredniości” (s. 5 autoreferat). Stąd waga interdyscyplinarnej metodologii pierwszoosobowej, która daje bezpośredni wgląd w ucieleśnione doświadczenie estetyczne. Autor buduje zaplecze metodologiczne złożone z szeregu teorii, w tym fenomenologicznych i pragmatycznych, które wychodzą od konkretnego, unikatowego doświadczenia cielesnego. Petri pyta o zakres autonomii estetycznej i podkreśla znaczenie jednostkowego, konkretnego doświadczenia działającego podmiotu, ale w książce prawie zupełnie nie ma komponentu genderowego, męska perspektywa zdaje się mieć walor uniwersalny.

Perti dystansuje się wobec idei zwrotu somatycznego, który jak pisze „zbyt często oznacza bowiem produkcję odseparowanych od realiów współczesnego życia metafor cielesności, a nie dostarcza wystarczających odpowiedzi na pytania dotyczące kultury ciała” (s. 12). Jego przedmiotem analizy jest ucieleśnione istnienie, będące w polu zainteresowania somatyki (Thomas Hanna) i działające, inteligentne, świadome ciało somaestetyki. Nie jest to jednak teoria skrajnie subiektywistyczna, ponieważ każda z przywoływanych teorii, przechodzi w jakiś sposób od subiektywności do intersubiektywności. Somaestetyka, odwołując się do

źródłowego, baumgartenowskiego pojmowania estetyki, „kieruje estetykę z powrotem ku fundamentalnym kwestiom percepcji, świadomości i odczuwania”¹. Jednak dla opcji pragmatycznej ważne jest osadzenie każdego partykularnego doświadczenia w kontekście społecznym, czy szerzej – środowiskowym, bo wszystkie znaczenia powstają na styku relacji jednostki i jej środowiska. Jej głównymi składowymi są teorie performansu i somatyka filozoficzna. Z teorii performansu autor wybiera jego część – performans estetyczny, który obejmuje „performatykę form zmysłowości, ich przetwarzanie w ramach ucieleśnionego doświadczenia miejskiego” (s.17). Petri zadaje pytanie o to jak funkcjonuje zmysłowo-estetyczne postrzeganie (*aisthesis*) połączone z kreatywnym tworzeniem siebie w przestrzeni miejskiej. Z jednej strony wskazuje na korzyści płynące ze samoświadomej aktywności cielesnej. Percepcja działającego ciała zależy od jego aktywności, ale jednocześnie w działaniu dokonuje się całościowa transformacja działającej jednostki. Wszystko to z kolei determinuje nasze reakcje z innymi ludźmi, które zwrótnie pozwalają na coraz pełniejsze samopoznanie. Jak pisze Shusterman „Świadomość somatyczna i dyscyplina cielesna pomagają skupić naszą uwagę na gestach, na języku ciała, na wszystkich subtelnych sposobach komunikowania się ze sobą, reagowania i interakcji, a ostatecznie na tym, jak odkrywamy siebie, (...), poprzez tę interakcję”. Stąd tytułowe sporty miejskie, Petri woli nazywać miejskimi dyscyplinami performatywnymi, tak aby podkreślić, że są one odmienne od tradycyjnie rozumianego sportu, ponieważ są „takim typem działań, które wytwarzają pewien zakres wiedzy oraz konstytuują dynamiczną podmiotowość, a także ustanawiają i aktualizują bieżącą sieć relacji i powiązań podmiotu ze środowiskiem” (s. 64).

Z drugiej strony, Habilitant zastanawia się nad autonomią estetyczną działających podmiotów i możliwymi ograniczeniami wolności meliorystycznie nastawionych działań.

¹ R. Shusterman, *Myslenie ciała. Eseje z zakresu somaestetyki*, przeł. P. Poniatowska, Warszawa 2016, s. 19.

Miasto jest polem transakcji pomiędzy działającymi w nim ludźmi, przedmiotami i elementami architektonicznymi i przyrodą. Zgodne jest to z pragmatyczną teorią doświadczenia, ale też ma uzasadnienie w teorii performansu Johna McKenziego, wedle której performans życia codziennego ma charakter powszechny i wielokierunkowy. Wszyscy performujący są jednocześnie performowani. Niezbywalną częścią performansu muszą być napięcia i ścieranie się pozycji. Petri bardzo trafnie wskazuje możliwe pola konfliktu. Jego analizy uwzględniają heteronomie egzystencji wytyczone przez różnice klasowe, ekonomiczne, edukacyjne i kulturowe, ale też osobnicze ograniczenia, wyznaczone niedoskonałościami ludzkich ciał. Dostrzegając możliwe antagonizmy, wykazuje dużą dozę optymizmu co do możliwości wywikłania miejskich dyscyplin performatywnych, na przykład z siły oddziaływania sił ekonomicznych, kiedy traktuje się jej jako „forma praktyki prywatnej, skupionej na osobistym doświadczeniu interakcji podmiotu z miejską strukturą oraz dzieleniu jej z innymi zaangażowanymi w proces osobami, w formie miejskich, somatycznych dyscyplin performatywnych, które stają się metodami performatyki, opartych na głębokiej, całościowej przemianie dotyczącej zachowań somatycznych człowieka, stylów życia miejskiego” (s. 146).

Ale tu pojawia się pytanie o to, czy do tych prywatnych praktyk rzeczywiście nie mają dostępu siły nowoczesnego kapitalizmu. Każda forma działania, która przestaje być niszowa natychmiast podlega aktywnemu zawłaszczaniu przez rozmaite formy kapitalistycznej dominacji, które przechwytyją hasła autentycznego stylu życia. Bunt i autentyczność mogą stać się towarami na sprzedaż. O kapitalizowaniu idei autentycznego życia propagowanej przez ruchy kontrkultury lat 60 piszą Luc Boltanski i Eve Chiapello w *The New Spirit of Capitalism*. Zasadniczą częścią teorii kapitalizmu Boltanskiego jest stwierdzenie, że współczesny kapitalizm był zdolny kooptować większą część krytyki kapitalizmu prowadzonej w latach 60. i 70. i, co więcej, wykorzystać tę kooptację do pomnażania zysków. Uważam, że koncepcja

Boltanskiego mogłaby być dobrym uzupełnieniem dla rozważań Habilitanta o możliwym utowarowieniu doświadczenia.

Melioryzm to inkluzyjna strategia optymalizacji doświadczenia, często okupiona ogromnym wysiłkiem i samozaparciem, które pozwala poprzez żmudne ćwiczenia na pozbycie się ograniczeń i osiągnięcie wymarzonej płynności ruchu. Dla freerunningu, parkouru i skateboardingu miasto to swoisty tor przeszkód. Ich uprawianie wymaga wysokiej świadomości somatycznej i treningów, które prowadzą do dyscypliny cielesnej. „Lokomocja ciała” może dokonywać się płynnie i intuicyjnie, tylko wówczas, jeśli działanie poprzedza wieloaspektowy trening cielesny, ceną samodoskonalenia może więc być opresja samodyscyplinowania. Opór stawia niedoskonałe ciało, ale też samo miasto nie zawsze jest sprzymierzeńcem lub choć neutralnym partnerem, bo jak pisze Perti: „Przestrzenie opresyjne, ucieczkowe, a w szczególności tak zwane stresory przestrzenne wytwarzają bowiem rodzaj psychicznej presji, która powoduje trudności w zaspokojeniu potrzeby bezpieczeństwa i wolności” (s. 38). Odnosząc się do poglądów twórcy freerunningu, Foucana, Petri podziela jego opinię w kwestii zdolności adaptacyjnych człowieka i wiarę w to, że człowiek może pokonać bariery, które stanowią przeszkodę estetycznej ekspresji performerera, ponieważ w dużej mierze są one wynikiem konwencji społecznej i kulturowej organizującej zachowania w przestrzeni społecznej. Bariery innego typu, psychicznego, jest strach przed porażką. „Drogą do pokonania owych trzech barier ma być fundamentalna zmiana myślenia o świecie, której towarzyszy eksperymentalna praca z własnym ciałem w interakcji ze środowiskiem miejskim” (s. 42).

Książka analizuje współczesne sporty miejskie freerunning i parkour, pokazując ich dziewiętnastowieczne korzenie oraz wyspiarską przeszłość skateboardingu. Freerunning i parkour Perti wyprowadza z metody naturalnej Georges’a Héberta i niemieckiej szkoły gimnastycznej Friedricha Ludwiga Jahna, która bazowała na budowaniu tężyzny fizycznej i efektywności działania, charakterystycznych dla treningów militarnych. To, co łączy je ze

wszystkimi współczesnymi dyscyplinami miejskimi, dotyczy przede wszystkim odwołania do cielesności jako źródła ruchu oraz doświadczenia. Zasadnicza różnica między nimi polega jednak na tym, że oba systemy, nie były projektowane jako przygotowujące do swobodnej eksploracji miasta. Zmieniła się też sama idea miasta, miasto modernistyczne, które z założenia była strukturą dyscyplinującą mieszkańców ustąpiło współczesnej wizji miasta, które na etapie projektowania „opierają się w większym stopniu na wykorzystaniu intuicyjnych sposobów aplikacji środków cielesnych, stwarzając przestrzenie, które stają się bardziej podstawą swobodnej somatycznej ekspresji niż sztywną ramą dla cielesnych zachowań (s. 135).

Analizowane w książce sporty miejskie mają wyraźne korzenie w strategiach emancypacyjnych grup marginalizowanych społecznie. Idea parkour powstaje w latach 80 w podparyskim miasteczku Lisses, gdzie większość czasu spędzali na ulicy między innymi David Belle (twórca parkouru), Sébastien Foucan (twórca freerunningu). To jedno z typowych, niezabezpieczonych pod względem oferty kulturalnej i społecznej blokowisk na przedmieściach metropolii, w których w latach 90 doszło do zamieszek. Pozbawieni poczucia przynależności do bogatego centrum mieszkańcy manifestowali agresją swoją frustrację. Belle i Foucan nieciekawe środowisko życia codziennego przekształcają w jeden wielki tor przeszkód, gdzie „każdy mur staje się wyzwaniem, ławka – punktem odbicia, a poręcz – sposobnością do przekierowania energii kinetycznej przemieszczającego się ciała” (s. 153). Petri sporty miejskie analizuje jako styl życia i wskazuje na aksjologiczny wymiar działań cielesnych, który manifestował się w kodeksie, regulującym życie w kolektywie. Twórcy parkouru podkreślali wagę takich wartości jak „szczerłość, szacunek, poświęcenie, ciężka praca i pokora, lecz rozumiane są one w odniesieniu zarówno do samego siebie, jak i przede wszystkim kolektywu” (s. 156).

Szeroko opisywane w książce historie Belle'a i Foucaulta ukazują złożoność społecznego wymiaru cielesności i mam wrażenie, że książkę Petriego można czytać jako swego rodzaju jako polemikę ze słynną koncepcją Michel Foucaulta. Myśliciel francuski przekonująco pokazuje, że opresja działać może poprzez „posłuszne ciała”, co staje się fundamentem podporządkowania, używając kategorii autora *Narodzin więzienia*, ujarzmienia. Jednak Foucault pominął prawie całkowicie drugą stronę aktywności cielesnej – to że ciało stać się może wehikułem emancypacji. Teza ta jest jedną z konsekwencji somaestetyki, która w odniesieniu do politycznego funkcjonowania ciała proponuję kategorię władzy cielesnej (*somapower*). Dopiero zbalansowanie wyżej wymienionych aspektów daje obraz znaczenia społecznej aktywności ciała. Uważam, że taki balans jest właśnie niewątpliwą zaletą recenzowanej książki.

Podsumowując należy stwierdzić, że do zalet *Somatyki Miejskich Dyscyplin Performatywnych. Skateboarding, Freerunning, Parkour* należy uporządkowana struktura oraz poprawność językowa i formalna, ale też dociekliwość autora i szeroki kontekst w jakim umieszczony jest przedmiot analizy: od historycznych powiązań i ideowych korzeni, po detaliczne analizy pojęciowe i szczegółowe podziały definicyjne, aż po opisy konkretnych doświadczeń ludzi. Całość nie sprawia wrażenia chaosu, przeciwnie, autor troskliwie prowadzi czytelnika przez kolejne stadia wtajemniczenia w skomplikowaną materię miejskich dyscyplin performatywnych. Autem książki jest również jej interdyscyplinarny charakter i sprawne łączenie metodologii performatywnych z filozoficznymi. W recenzowanej książce autor konstruuje sprawne narzędzie badawcze, które zostało przez niego użyte do opisu i analizy współczesnych sportów miejskich, ale jego potencjał eksploracyjny nie ogranicza się do nich, może ono zostać użyte jako poręczna teoria do innych aktywności somatycznych w mieście, i nie tylko. To książka, która w oryginalny sposób podejmuje temat aktywności somatycznej w

przestrzeni miasta, jest istotnym wkładem w rozwój wiedzy naukowej, gdyż stanowi nowatorski, dobrze zaplanowany i kompetentnie zrealizowany projekt badawczy.

Ocena pozostałego dorobku

Habilitant w wykazie publikacji umieszcza 8 rozdziałów w monografiach, 11 artykułów w czasopismach i jedną monografię. Monografia z 2011 roku *Estetyczne aspekty japońskiej przestrzeni miejskiej* jest wydrukowaną pracą doktorską, która otrzymała pierwszą nagrodę w konkursie im. Stefana Morawskiego, na najlepszą pracę naukową z dziedziny estetyki. Do jego dorobku publikacyjnego należy doliczyć też redakcję tomu pokonferencyjnego *Performing Cultures* (2015), redakcję tomu czasopisma „Kultura i Historia” (2016) i współredakcję, wraz z prof. Krystyną Wilkoszewską, książki zatytułowanej *Czas i przestrzeń* (2008). Zgodnie z bazą Google Scholar, publikacje dr. Petriego były cytowane w 14 pracach naukowych, a indeks Hirscha wynosi 2. To dane z wykazu osiągnięć przedstawionego przez Habilitanta. Należy podkreślić, że ta liczba wzrosła od czasu złożenia dokumentów i obecnie indeks Hirscha wynosi 3. Publikując w czasopismach z list ministerialnych i w punktowanych wydawnictwach łącznie zdobył 285 punktów.

Jego zainteresowania badawcze ogniskują się wokół kilku obszarów, które w pewnych kwestiach korespondują ze sobą. Habilitant jest wierny estetyce. W jego dorobku publikacyjnym znajdują się prace dotyczące kwestii estetyki transkulturowej i azjatyckiej, wiele miejsca zajmuje też estetyka pragmatyczna, a szczególnie somaestetyka, oraz estetyka środowiskowa i urbanistyczna. Ostatnie pole dociekań dr. Petriego koncentruje się na ucieleśnionym doświadczeniu performerera w środowisku miasta. Książkę, *Somatyki Miejskich Dyscyplin Performatywnych. Skateboarding, Freerunning, Parkour*, przedstawioną jako główne osiągnięcie w przewodzie habilitacyjnym, poprzedzała seria publikacji, a także

wystąpień konferencyjnych, które zaświadczenia o tym, że książka jest efektem długiego procesu badawczego.

Dr Petri wygłosił 20 referatów na konferencjach krajowych i międzynarodowych. Żadne z tych wystąpień nie przyniosło jednak publikacji o charakterze międzynarodowym. Wprawdzie dr Petri publikuje w języku polskim i angielskim, ale wszystkie jego publikacje wyszły w pismach i wydawnictwach polskich. W jego naukowym dossier brak też zagranicznych wyjazdów badawczych, staży naukowych czy kwerend bibliotecznych. Stąd, choć ilość publikacji i aktywność konferencyjna jest w pełni zadowalająca w kontekście wymogów procedury habilitacyjnej, zastrzeżenia może budzić zbyt lokalny charakter dorobku.

Za to wysoko należy zdolności organizacyjne i umiejętność współpracy z różnymi podmiotami akademickimi, a, co ważne, również ze środowiskami pozauczelnianymi. W latach 2014-15 habilitant brał udział, jako współautor, koordynator i wykonawca projektu naukowo – dydaktycznego Międzynarodowe Warsztaty Projektowania Przestrzeni – Nowa Przestrzeń”. Jako przedstawiciel Uniwersytetu Jagiellońskiego, współpracował wtedy z ASP i Politechnika Krakowską. Sprawdzał się również we współpracy z instytucjami pozaakademickimi, koordynując udział instytucji kulturalnych w Światowym Kongresie Estetyki. W 2013 roku był wykonawcą w projekcie grantowym, którego celem było usieciowienie procesu dydaktycznego (grant MNiSW).

Dr Petri był współorganizatorem czterech spotkań akademickich, w tym tak dużego i znaczącego, jak Światowy Kongres Estetyki. W latach 2011-2013 z ramienia PTE był wykonawcą projektu naukowo-badawczego, którego celem było zorganizowanie tego Kongresu. Praca przy organizacji tego wydarzenia została doceniona w postaci Nagrody, II stopnia, Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego (2013). Dr Petri był też kierownikiem komitetu organizacyjnego konferencji ogólnopolskiej *Estetyczne aktywacje przestrzeni miejskiej* (2015).

Do jego aktywności grantowej trzeba też dodać kierowanie konsorcjum grantowym, obejmującym sześć podmiotów z czterech krajów (Polska, Grecja, Portugalia, Białoruś) , które złożyło wnioski grantowe, Communities and Artistic Participation in Urban Environment, w ramach programu HORIZON2020.

Dr Petri jest członkiem dwóch towarzystw naukowych, International Association of Aesthetics i Polskiego Towarzystwa Estetycznego, gdzie obecnie pełnił funkcję sekretarza, a w latach 2010-18 był jego skarbnikiem; członkiem komitetu redakcyjnego „Estetyka. Biuletyn”.

Habilitant wykazuje się dużym doświadczeniem dydaktycznym, które rozwija w bezpośredniej relacji do badań naukowych, o czym pisze w autoreferacie, jednak w myśl ustawy, będącej podstawą tej recenzji, nie jest to już kryterium, które należy brać pod uwagę przy ocenie w postępowaniu habilitacyjnym.

Konkluzja

W konkluzji stwierdzam, że książka *Somatyka Miejskich Dyscyplin Performatywnych. Skateboarding, Freerunning, Parkour*, zgłoszona przez dr. Jakuba Petriego jako główne osiągnięcie w postępowaniu habilitacyjnym, może być uznana jako wkład w rozwój filozofii, zaś jego pozostała aktywność naukowa, w sposób zadowalający, spełnia wymogi Ustawy, dlatego, z pełnym przekonaniem, wnioskuję o nadanie dr. Jakubowi Petriemu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie filozofia.

A. Kononowicz